

Yhdessä kohti hyvää arkea

Lapsi- ja perhepalveluiden
muutosmanuaali
päättäjille

Tule mukaan muutokseen!

Tutustu LAPE-akatemiaan: www.stm.fi/lapeakatemia

Julkaisun on toteuttanut Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) ja se pohjaa muutosohjelman vuosina 2015–2018 saavutettuihin tuloksiin.

LUE LISÄÄ:
stm.fi/lape | minedu.fi/lape

Miksi lapsi- ja perhepalveluihin tarvitaan **muutosta**?

Lasten ja perheiden palvelut ovat hajautuneet monelle eri sektorille ja eri toimipisteisiin. Ne on johdettu pääosin organisaatiolähtöisesti ja määrärahat ovat jakautuneet eri sektoreille. Asiakastiedot voivat olla hajallaan eri asiakirjoissa ja rekistereissä.

Tästä viidakosta lapsi, nuori tai perhe ei aina saa tarvittavaa apua ja tukea – ei ainakaan helposti ja nopeasti. Seurauksena on ollut lasten ja nuorten hyvinvoinnin eriarvoistuminen, mielenterveysongelmien vaikeutuminen, lastensuojelutarpeen kasvu ja huoltajuuskiistojen lisääntyminen. Pahoinvoinnin lisäksi kasvavat myös palveluiden kustannukset ja ammattilaisten jaksaminen on koetuksella.

OSALLISUUS

KOHTAAMINEN

LUOTTAMUS

Jokainen lapsi ja nuori tarvitsee lähelleen turvallisia ja välittäviä aikuisia.

Mitä pitää **muuttaa**?

Lasten, nuorten ja perheiden tulee saada sopivaa tukea oikeaan aikaan. Mitä aikaisemmassa vaiheessa perhe saa apua, sitä vaikuttavampaa apu on ja sitä helpompaa on ongelmien ratkaiseminen. Näin voidaan hillitä kustannusten nousua ja vähentää lastensuojelun ja lastenpsykiatrian tarvetta sekä vaikeita huoltajuusriitoja.

Palveluista pitää olla tarjolla ymmärrettävää tietoa ja tuen tulee olla tarjolla siellä, missä lapset ja perheet ovat: kotona, koulussa, varhaiskasvatuksessa ja kaveripiirissä.

Sivistys-, sosiaali- ja terveystoimen tulee toimia yhdessä lapsen ja koko perheen hyvinvoinnin eteen ja mukaan kokonaisuuteen tulee ottaa myös järjestöjen ja seurakunnan palvelut. Tämä edellyttää uudenlaista palveluiden yhteensovittamista ja johtamista – lapsi- ja nuorilähtöistä toimintakulttuuria. Uudenlaisella ajatusmallilla ja johtamisella nykyisestä lasten, nuorten ja perheiden palveluiden ja tukien kokonaisuudesta on saatavissa paljon enemmän irti. Sen tueksi tarvitaan myös kaikkien lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelevien ammattilaisten osaamisen uudistamista.

Vaikuttavissa palveluissa ja tuessa keskiössä on lapsi ja perhe – eivät hallintokunnat.

Lapsen oikeuksiin ja tietoon perustuva uusi toimintakulttuuri

Uusi lapsi- ja nuorilähtöinen toimintakulttuuri vaatii yhteistä arvopohjaa, jonka tarjoaa kaikkia julkisia toimijoita velvoittava YK:n lapsen oikeuksien sopimus. Kaikkien ammattilaisten on tärkeä oppia tuntemaan sen ydinasiat.

Organisaatioiden ja toimialojen tulee päätöksiä valmistellessaan tunnistaa päätösten vaikutukset lapsiin. Tähän löytyy lukuisia työkaluja, mm. lapsiystävällisen kunnan ja maakunnan malli, lapsivaikutusten arviointi ja lapsibudjetointi. Niissä kaikissa

olennaista on myös lasten, nuorten ja perheiden oma osallisuus palveluiden kehittämisessä.

Lasten ja perheiden palveluita – tai pikemminkin hyvinvointia – tulee johtaa verkostomaisesti yhtenä kokonaisuutena. Tämä edellyttää eri toimijoiden yhdessä sovittuja strategisia tavoitteita, keskinäistä luottamusta ja osaamista verkostojen johtamisessa.

Lapsiystävällisen kunnan ja maakunnan ohjeistus

UNICEFin lapsiystävällisen kunnan ja maakunnan malli on vaikuttava väline kuntien ja maakuntien lapsenoikeusperustaisten toimintatapojen kehittämiseen. Lapsiystävällinen kunta ja maakunta edistävät lapsen oikeuksia päätöksenteossa, hallinnossa ja palveluissa. Mallin perustana on yhdenvertaisuus, lapsen edun ensisijaisuus, oikeus elämään ja kehittymiseen sekä osallisuus.

Lapsiystävällinen kunta -mallissa on mukana 19 kuntaa ja se tavoittaa 240 000 lasta: Forssa, Hämeenlinna, Jyväskylä, Kirkkonummi, Kittilä, Kokkola, Lahti, Lappeenranta, Lohja, Nokia, Oulu, Pori, Puumala, Raasepori, Rovaniemi, Seinäjoki, Tammela ja Turku. Lapsiystävällisen maakunnan pilotoinnissa olivat mukana Etelä-Karjalan, Keski-Pohjanmaan, Pohjois-Pohjanmaan, Päijät-Hämeen, Uudenmaan ja Varsinais-Suomen maakunnat.

MISTÄ PALVELUISTA JA TOIMINNOISTA NYT PUHUTAAN?

- Kunnan tai kuntayhtymän hallinto ja päätöksenteko
- Kunnan tai kuntayhtymän talouden ja toiminnan suunnittelu
- Sivistys-, sosiaali- ja terveys-toimen palveluiden johtaminen ja yhteistyö
- Yhteistyö järjestöjen, seurakuntien ja muiden lasten ja nuorten hyväksi työtä tekevien tahojen kanssa

Lapsivaikutusten arviointi eli LAVA

Lapsivaikutusten arvioinnissa arvioidaan päätösten ja toiminnan vaikutuksia lapseen ja lasten oikeuksien toteutumiseen. Arvioinnissa selvitetään ja otetaan huomioon myös lasten oma näkökulma.

Lapsivaikutusten arviointia on Suomessa toteutettu onnistuneesti eri hallinnonaloilla mm. Keski-Pohjanmaan sote-kuntayhtymässä, Huittisissa, Jyväskylässä, Lohjalla ja Tampereella.

Lapsibudjetointi

Lapsibudjetointi tarkoittaa talousarvion tarkastelemista lapsen oikeuksien näkökulmasta. Se ei tarkoita erillisen lasten talousarvion tekemistä, vaan kyse on talousarvion lapseen kohdistuvien määrärahojen tarkastelusta kokonaisuutena hallinto- ja toimialarajat ylittäen. Lapsibudjetoinnilla varmistetaan, että

resurssit käytetään oikeudenmukaisesti ja vaikuttavasti.

Lapsibudjetointia on toteutettu onnistuneesti Pohjois-Pohjanmaan maakunnassa ja Oulussa.

Tietoon perustuva johtaminen

Tiedätkö, miten oman alueesi lapset, nuoret ja perheet voivat? Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on koonnut tutkimukseen perustuvia lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia kuvaavia alueellisia tietopaketteja, joista saa hyvän yleiskuvan päätöksenteon pohjaksi.

Tietoon perustuva johtaminen on myös palveluiden tukeutumista näyttöön perustuviin menetelmiin ja toimintamalleihin. Se edistää myös ammattilaisten välistä yhteistyötä. Vanhemmuutta tukevista menetelmistä hyviä esimerkkejä ovat Lapset puheeksi, Ihmeelliset vuodet sekä Voimaperheet.

Tutustu tarkemmin verkostojohtamiseen:

stm.fi/lapeakatemia

Lapsiystävällisen kunnan materiaalipankki:

www.unicef.fi/unicef/tyomme-suomessa/lapsiystavallinen-kunta/lapsiystavallinen-materiaalipankki

Lapsiystävällisen maakunnan ohjeistus:

www.unicef.fi/unicef/tyomme-suomessa/lapsiystavallinen-maakunta

LAVA: Lapsivaikutusten arviointi:

http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018051824218

Tutustu lapsibudjettiin:

thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/johtamisen_tueksi/lapsiystavallinen-maakunta-ja-kunta

Tutustu tietopaketteihin:

*thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/
kaikki-tulokset/lasten-nuorten-ja-perheiden-hyvinvointi-alueittain*

*thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/
kouluterveyskysely*

kasvuntuki.fi

Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos tukevat lapsen ja nuoren oppimista ja hyvinvointia

Varhaiskasvatuksessa, koulussa ja oppilaitoksissa tuetaan lasten ja nuorten tasapainoista kasvua, oppimista ja hyvinvointia – Hyvinvoiva lapsi oppii ja kasvaa!

Lapselle ja nuorelle tarjotaan tukea, apua ja hoitoa tarpeen mukaan myös varhaiskasvatuksessa, koulussa ja oppilaitoksissa. Opiskeluhooltoon on luotu lapsi- ja perhelähtöisiä toimintamalleja, jotka tulee ottaa käyttöön laajasti. Sivistystoimen ja sotepalveluiden yhteistyötä kehitetään niin, että myös esimerkiksi perhetyön tukea on tarvittaessa tarjolla varhaiskasvatuksessa tai koulussa tai että neuvolan terveystarkastuksia tehdään varhaiskasvatuksessa – siellä missä lapset ja nuoret ovat.

Lasten ja nuorten tunne- ja vuorovaikutustaitoja ja kaverisuhteita tuetaan aktiivisesti. Niillä luodaan osallisuutta ja yhteisöllisyyttä ja ehkäistään kiusaamista.

Hyvinvointia tukevaa vapaa-ajantoimintaa ja mahdollisuuksia tasapuoliseen harrastamiseen edistetään tuomalla lasten ja nuorten toivomaa harrastustoimintaa koulun yhteyteen. Tästä hyviä esimerkkejä ovat mm. peruskoululaisille järjestettävät taiteen ja kulttuurin harrastustunnit, jotka perustuvat valtakunnallisten koululaiskyselyjen koulukohtaisiin tuloksiin ja joita järjestetään kouluissa oppilaiden toiveiden mukaan.

Lasten osallistumista varhaiskasvatukseen kannustetaan. Selvityksen mukaan maksuttoman esiopetuksen pidentäminen lisäisi yhdenvertaisuutta, koska nykyistä useammalla lapsella olisi sen myötä mahdollisuus osallistua varhaiskasvatukseen. Muutos tukisi samalla lasten kannalta laadukkaiden palveluiden järjestämistä.

**Lasten ja nuorten
harrastusmahdollisuuksien
edistäminen; Avustuskäytännöt
ja vapaaehtoistoiminnan
helpottaminen**

urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-456-6

MISTÄ PALVELUISTA NYT PUHUTAAN?

- Varhaiskasvatus
- Perusopetus
- Toisen asteen koulutus
- Oppilas- ja opiskelijahuolto
- Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto
- Psykologit ja kuraattorit
- Tukioppilas- ja tutortoiminta
- KiVa Koulu -ohjelma
- Nuorisotyö
- Liikuntapalvelut
- Taiteen perusopetus

Perhekeskus verkostoi lapsiperheiden palvelut toimivaksi kokonaisuudeksi

Lapsen hyvinvointi syntyy läheisissä ihmissuhteissa. Yleensä nämä läheiset ihmissuhteet tarkoittavat perhettä ja siksi keskiöön on nostettava lapsen lisäksi koko perhe: kaikenlaiset ja erilaiset perheet.

Perhekeskus on palveluiden verkosto, joka tarjoaa lapsille ja perheille apua helposti ja nopeasti. Se kokoaa yhteen kaikkien eri toimijoiden, myös järjestöjen ja seurakuntien, lapsille ja perheille tarjoaman tuen ja avun eli palvelutarjontaa on monipuolinen ja palveluprosessi sujuva. Perhekeskus osallistuu myös maahanmuuttajalasten ja -perheiden kotoutukseen ja erityistä tukea tarvitsevien ja vammaisten lasten kuntoutukseen. Vanhemmuuden ja parisuhteen tuki sekä tuki erotilanteissa sovinnollisuuteen ovat osa perhekeskuksen kokonaisuutta.

Perhekeskuksen palvelut voivat olla tarjolla sen toimipisteessä, ne voivat liikkua lähelle lapsen ja perheen arkea tai olla tarjolla sähköisinä. Tärkeintä on varmistaa luottamusta rakentava kohtaaminen. Lapset, nuoret, isät ja äidit ovat mukana keskuksen toimintojen kehittämisessä ja arvioimisessa.

Osana perhekeskuksia toimivat myös avoimet kohtaamispaikat, jotka järjestetään usein yhteistyössä järjestöjen ja seurakunnan kanssa. Niissä voi tavata muita vanhempia ja jakaa kokemuksia heidän kanssaan. Tarjolla on myös tietoa lapsen ja perheen terveydestä ja hyvinvoinnista. Kohtaamispaikasta saa myös tietoa palveluista ja tarvittaessa apua ja tukea arjen haasteisiin.

Perhekeskuksia on perustettu jokaisen maakunnan alueelle ja niitä on jo noin 140. Perheiden kohtaamispaikkoja on noin 500.

Perhekeskuksen verkoston johtaminen vaatii yhdessä sovittuja tavoitteita ja linjauksia, uudenlaista verkostoivaa johtamistapaa ja hallintorajat ylittävää yhteistyötä.

Lue lisää perhekeskuksista:

stm.fi/lape/perhekeskukset

MISTÄ PALVELUISTA NYT PUHUTAAN?

- Äitiys- ja lastenneuvola
- Kotipalvelu, perhetyö ja perheneuvola
- Vertaistuki ja järjestöjen ja seurakuntien palvelut
- Vanhemmuuden ja parisuhteen tuki
- Eropalvelut
- Vammaispalvelut
- Kotoutuspalvelut
- Digitaaliset palvelumahdollisuudet

Erityistason ja vaativat palvelut verkostoituvat ja tulevat lähemmäs niitä tarvitsevia

Erityis- ja vaativimman tason palvelut verkostoidaan paremmin keskenään ja tuodaan lähemmäs lasten ja perheiden arkea ja peruspalveluita. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi erikoissairaanhoidon, lastensuojelun, perhekeskuksen ja varhaiskasvatuksen tai perusopetuksen tiivistä yhteistyötä. Erityistason palvelut kuten lastensuojelu ja lasten psykiatria toteutetaan mahdollisuuksien mukaan lähellä perheen arkiympäristöä.

Lastensuojelua uudistetaan ihmissuhteita vahvistavaksi sekä perheen arjen kokonaisuutta tukeväksi ammattilaisten tiimityöksi. Perheterapeuttista osaamista lastensuojelussa lisätään. Tätä kutsutaan myös lastensuojelun systeemiseksi tiimimalliksi.

Vaativimman tason palveluita tarvitsee vain hyvin pieni osa lapsista ja nuorista. Heidän avukseen on kehitteillä uusi integratiivinen palvelurakenne: osaamis- ja tukikeskus (OT-keskus), joita on suunnitteilla viisi eri puolille maata. OT-keskukset ottavat vastuun kaikkein vaikeimmassa tilanteessa olevista lapsista ja nuorista ja heidän kuntoutuksestaan.

OT-keskukset tekevät tiivistä yhteistyötä vaativan erityisen tuen ohjaus- ja palveluverkoston eli VIP-verkoston kanssa. VIP-verkoston tavoitteena on vastata nykyistä joustavammin ja monipuolisemmin vaativan erityisen tuen oppilaiden ja heidän opettajiensa tarpeisiin lasten ja nuorten omissa toimintaympäristöissä, kuten lähikouluissa.

OT-keskukset kehittävät myös lasten ja nuorten kanssa työskentelevien perus- ja erityistason sote-ammattilaisten osaamista ja kykyä vastata oman työnsä jatkuvasti muutuviin haasteisiin. Lisäksi OT-keskusten tavoitteena on mm. tieteellisen tutkimuksen mahdollistaminen palvelujärjestelmässä ja tutkimustulosten nopeampi jalkauttaminen palvelujärjestelmän käyttöön.

Lasten, nuorten ja perheiden osaamis- ja tukikeskukset. LAPE-muutosohjelmassa tehdyn valmistelutyön loppuraportti

urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4061-1

Lue lisää lastensuojelun systeemisestä mallista:
thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/systeemisen-lastensuojelun-levittaminen-ja-juurruttaminen-syty-

MISTÄ PALVELUISTA NYT PUHUTAAN?

- Lastensuojelu ja sen vaativat erityispalvelut
- Vaikeat vanhemmuuden haasteet ja erotilanteet
- Erikoissairaanhoido
- Vammaispalvelut
- Vaativat lasten- ja nuorisopsykiatriset palvelut
- Rikosseuraamusten piiriin joutuneiden palvelut
- Vaativat maahanmuuttajien ja turvapaikanhakijoiden palvelut
- Vaativat päihdepalvelut

KANSALLINEN LAPSISTRATEGIA 2040:

- Jokaisella lapsella ja nuorella on elämässään läheisiä ja turvallisia aikuisia.
- Lapset ja perheet kokevat osallisuutta omista yhteisöissään.
- Perheiden yhdessä viettämä aika lisääntyy.
- Lasten ja nuorten kaverisuhteet vahvistuvat ja yksinäisyys vähenee.
- Jokaisella lapsella ja nuorella on yksilöllinen jatkuvan kasvun ja oppimisen polku.
- Ihmisillä on mahdollisuus toivomaansa lapsimäärään.
- Lapsiperheiden köyhyys vähenee.

lapsistrategia.fi

LAPE

Lapsi- ja
perhepalveluiden
muutosohjelma

**SOSIAALI- JA
TERVEYSMINISTERIÖ**

**Opetus- ja
kulttuuri-
ministeriö**